УДК 811.161.2'271
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/93-1-49

Наталія ЛАДИНЯК,
orcid.org/0000-0002-3091-0772
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна) ladynyak.nataliya@kpnu.edu.ua

Тетяна СУКАЛЕНКО,
orcid.org/0000-0002-5107-9914
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури
Державного податкового університету
(Ірпінь, Київська область, Україна) sukalenko78@gmail.com

Інна БЕРКЕЩУК,
orcid.org/0000-0002-4772-7480
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна) bercesinna@gmail.com

КОНЦЕПТ *СПОРТ* У МОВНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

У статті визначено когнітивну структуру концепту СПОРТ у мовній свідомості українських студентів і студенток. Теоретико-методологічні засади дослідження базуються на понятті про концепт як складне багатокомпонентне утворення, одиницю колективного знання, що має вербальні засоби вираження. Проаналізовано понятєвий апарат концепту СПОРТ, який зафіксовано в тлумачних, термінологічних та етимологічних словниках. Матеріалом дослідження послугували дані, отримані під час асоціативного експерименту, у якому взяли участь 268 здобувачів / здобувачок вищої освіти з України. Отримані реакції скласифіковано в тематичні групи: «Змагальна діяльність (види змагань, спортивні нагороди, відзнаки)», «Види спорту», «Тренувальний процес і пов'язані з ним фізичні вправи», «Учасники (спортсмени, тренери тощо)», «Спортивні споруди (місце проведення змагань, тренувань)», «Спортивні снаряди», «Спортивне спорядження, одяг, взуття», «Фізичні та психічні якості, які розвивають заняття спортом», «Фізичні та психічні стани, які викликані заняттям спортом», «Здоров'я, здоровий спосіб життя, здоровий вигляд».

Змодельовано структуру концепту СПОРТ у формі асоціативного поля, що містить ядро, приядерну зону, ближню й віддалену периферії. Ядро концепту формують асоціації здоров'я, медалі, змагання, біг, сила, футбол. Центром ядра є лексема здоров'я, що підтверджує традиційне уявлення українців про позитивний вплив заняття спортом на здоров'я. У роботі враховано гендерні особливості у сприйнятті концепту СПОРТ особами чоловічої та жіночої статі. Встановлено, що чоловічі асоціації зазвичай пов'язані з тренувальним процесом, змагальною діяльністю, жінки звертають більше уваги на різні види спорту, місце тренувань та фізичні якості спортсмена / спортсменки.

Ключові слова: *концепт СПОРТ, асоціативний експеримент, слово-стимул, асоціативне поле концепту, ядро, периферія.*

Nataliia LADYNIAK,
orcid.org/0000-0002-3091-0772
Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
(Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine) ladynyak.nataliya@kpnu.edu.ua

Tetiana SUKALENKO,
orcid.org/0000-0002-5107-9914
Doctor of Sciences in Philology, Professor,
Professor at the Department of Social Communications, Literature and Culture
State Tax University
(Irpin, Kyiv region, Ukraine) sukalenko78@gmail.com

Inna BERKESHCHUK,
orcid.org/0000-0002-4772-7480
Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
(Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine) bercesinna@gmail.com

THE SPORT *CONCEPT* IN THE LINGUISTIC CONSCIOUSNESS OF UKRAINIAN STUDENTS

The article defines the cognitive structure of the SPORT concept in the consciousness of Ukrainian students. Theoretical and methodological principles of the study are based on the idea of the concept as a complex multicomponent formation, a unit of collective knowledge that has verbal means of expression. The author analyses the conceptual apparatus of the SPORT concept, which is recorded in explanatory, terminological and etymological dictionaries. The research material is based on data obtained during an associative experiment involving 268 applicants for higher education from Ukraine. The obtained reactions are classified according to the following thematic groups: «Competitive activity (types of competitions, sports awards, honors)», «Sports», «Training process and related physical exercises», «Participants (athletes, coaches, etc.)», «Sports buildings (place of competitions, training)», «Gymnastic apparatuses», «Sports equipment, clothing, footwear», «Physical and mental qualities developed by sports», «Physical and mental conditions caused by sports», «Health, healthy lifestyle, healthy appearance».

The structure of the SPORT concept has been modeled as an associative field, containing a core, a near-core zone, and near and distant peripheries. Its core is formed by associations: health, medals, competition, running, strength, football. The centre of the core is the lexeme health, which confirms the traditional perception of Ukrainians about the positive impact of sports on health. The gender peculiarities in the perception of the SPORT concept by males and females are taken into account in the paper. It has been found out that men's associations are usually related to the training process, competitive activities. Women pay more attention to different sports, place of training and physical qualities of the sportsperson.

Key words: *SPORT concept, associative experiment, stimulus, associative field of the concept, core, periphery.*

Постановка проблеми. У сучасних мовознавчих дослідженнях, які мають міждисциплінний характер, мову розглядають в антропоцентричному вимірі. Увагу науковців привертають особливості індивідуальної когнітивної і мовної картин світу, які відображені в концептах як одиницях ментального рівня.

Для когнітивної лінгвістики концепт є базовим поняттям. Його визначають як мінімальну структурну одиницю знань, мисленнєву конструкцію, інформаційну структуру свідомості (Мартинюк, 2011: 38). Згідно з поглядами А. Коллінза та М. Квілліана, концепти – це когнітивні одиниці, які можна кваліфікувати як вузол, пов'язаний з асоційованими елементами (Collins, Quillian, 1969). Ментальний лексикон становить складну когнітивну систему цих зв'язків (Aitchison, 2012).

У психолінгвістиці концепт розглядають як ментальний прототип, ідеальний об'єкт, який існує в психіці людини; він відповідає певним психічним утворенням (Штерн, 1998: 191). На думку І. Хоменської, концепт є психоментальним утворенням, динамічною одиницею, що притаманна окремому індивіду й загалом колективу представників певної культури (Хоменська, 2016: 6). Він має багатовимірну структуру, яка, крім поняттєвої основи, містить образно-асоціативно-перцептивний складник: концепт існує в мовомисленні у

формі образів, асоціацій, які відображені в його асоціативному полі. Як зауважила Л. Ставицька, процес асоціювання належить до складної розумової діяльності, а мислительний образ відображає певну частину моделі світу: «З одного боку, відбувається процес перекладу вербальної інформації на образний, предметний код. З іншого – її можна розглядати як акт породження нового фрагмента інформації, пов'язаного зі стимулом. Реакції-асоціати на певний стимул є результатом вербалізації мислительного образу предмета, означеного словом-стимулом» (Ставицька, 2015: 167).

Мовна свідомість як сукупність перцептивних, концептуальних і процедурних знань носія культури про об'єкти реального світу формується за допомогою мовних засобів. Застосування асоціативного експерименту дає змогу «вивести назовні» мовну свідомість певної особистості (Ставицька, 2015: 168).

У статті концепт *СПОРТ* розглянемо як складне багатокомпонентне утворення, одиницю колективного знання, що допоможе охопити множинність понять, які об'єктивують уявлення носіїв української мови про цей соціокультурний феномен.

Аналіз досліджень. Концепт *СПОРТ* у різних аспектах його осмислення є предметом сучасних наукових студій. Зокрема, Ф. Дервент визначив методи концептуалізації спортивних метафор, які вживають тренери, спортсмени, викладачі, спортивні менеджери (Dervent, 2016). Дослідник встановив відмінності у концептуалізації спорту особами, які є різними за статтю, віком, рівнем освіти, а також живуть на різних континентах (Dervent, 2016). А. Коллі, Е. Берман і Л. Міллінген схарактеризували вікові й гендерні особливості сприйняття молоддю учасників спортивної діяльності. Вони запропонували респондентам виконати тест «Намалюй спортсмена» й встановили, що існують гендерні відмінності щодо зацікавлення спортом у підлітковому віці (Colley et al., 2005). Ф. Рюшо, А. Чалабаєва, П. Фонтейн з'ясували, чи вважають спорт галуззю, у якій домінують чоловіки, і чи впливає це сприймання на категоризацію спортсменів за статтю (Ruchaud et al., 2017). Вчені провели експеримент, під час якого виявили когнітивну асиметрію: «…усі спортсмени були сприйняті високо за показником мужності, і лише оцінка показника жіночності варіювалася залежно від виду спорту (чоловічий чи жіночий)» (Ruchaud et al., 2017: 43). Т. Мандич проаналізувала концептосферу спорту як спосіб структурування інформації в спортивному медійному просторі на матеріалі українських інтернет-видань (Мандич, 2023). Наше дослідження доповнює низку праць, які присвячені вивченню концепту СПОРТ, його лінгвокогнітивному аналізу.

Мета статті – визначити когнітивну структуру концепту *СПОРТ*, яка зафіксована в мовній свідомості українського студентства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення дослідження концепту *СПОРТ* здійснено в кілька етапів, на кожному з яких застосовано відповідні методи і прийоми: 1) за допомогою лексикографічного та етимологічного аналізу визначено поняттєві характеристики цього концепту, які зафіксовано у тлумачних, етимологічних і термінологічних словниках; 2) проведено асоціативний експеримент для отримання реакцій на слово-стимул *спорт*, які сформувалися у свідомості українського студентства; 3) інтерпретовано дані експерименту для встановлення «ядра» і «периферії» асоціативного поля концепту *СПОРТ.*

Аналіз словникових дефініцій лексеми *спорт*, які подано в академічному «Словнику української мови» і «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», виявив такі значення: «Спорт, у, чол. 1. Фізичні вправи (гімнастика, атлетика, спортивні ігри, туризм і т. ін.), які мають на меті розвиток і зміцнення організму. 2. перен. Заняття, яким дуже захоплюються, яке здійснюють із завзяттям і пристрастю» (Словник української мови, 1978: 576; Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005: 1374).

За нашим спостереженням, у тлумачних словниках англійської мови репрезентовано більше значень лексеми англ. *sport,* аніж у словниках української мови. Це зумовлено, на нашу думку, походженням слова *спорт* і традиційним його вживанням в українській мові. З погляду походження лексема *спорт* є запозиченою в українській мові з англійської. В англійську мову вона потрапила як скорочений варіант французького слова *desport,* тобто в дослівному значенні '*розвага, забава'*, яке було похідним від дієслова *(se) desporter* ('*шукати розваг, забав, буквально відволікати /від роботи/*') й утворене за допомогою префікса *dis– (роз-)* від дієслова *porter* '*нести*', що походить від латинського *portāre* (Етимологічний словник української мови, 2006: 381).

«Online Etymology Dictionary» містить обґрунтування появи лексеми англ. *sport* спочатку як дієслова: англ. «Sport (v.) c. 1400 'to take pleasure, to amuse oneself', from Old French *desporter, deporter* 'to divert, amuse, please, play; to seek amusement', literary 'carry way' (the mind from serious matters), from *des– 'away'* (see dis-) + *porter* 'to carry', from Latin *portare* 'to carry' (from PIE root *per – (2) to lead, pass over')» (Online Etymology Dictionary).

Англійський іменник *sport* є похідним від дієслова, яке спочатку означало англ. '*pleasant pastime*' (укр. '*приємне проведення часу*'), але як англ. '*game involving physical exercise*' (укр. '*гра, що містить фізичні вправи*') воно «вперше зафіксовано у 1520-х роках» (Online Etymology Dictionary). Значень слова англ. *sport* в англійській мові значно більше ніж в українській, зокрема в «Dictionary. cambridge.org» їх подано 8, у «Oxford Learner's Dictionaries» – 23; вони охоплюють поняття: англ. *sport* (укр. 'спорт'), англ. *sports* (укр. 'спортивні ігри'), англ. застаріле *sport* (укр. 'розваги', 'жарт'), англ. австрал. *sport* (укр. 'дружній спосіб звертання, особливо до чоловіка'), англ. біолог. *sport* (укр. 'рослина або тварина, яка чітко та безперечно відрізняється від свого звичайного типу') та ін. (Oxford Learner's Dictionaries).

Важливим, на нашу думку, є також з'ясування значення поняття «спорт», що репрезентоване у словниках спортивних термінів. Термінологічні словники української та англійської мов подають визначення терміна «спорт» як виду діяльності, зокрема змагальної. Безумовно, ним послуговуються фахівці галузі фізичної культури і спорту, а також студенти / студентки (здобувачі / здобувачки), які навчаються за цією спеціальністю.

У «Термінологічному словнику з фізичної культури і спорту» подано термін «спорт» у двох значеннях. Перше значення пов'язане із змагальною діяльністю: «Спорт – це власне *змагальна діяльність*, специфічною формою якої є система змагань, що історично склалася в галузі фізичної культури як спеціальна сфера виявлення та уніфікованого порівняння людських можливостей (у вузькому розумінні); *власне змагальна діяльність,* спеціальна підготовка до неї, а також специфічні стосунки, норми і досягнення у сфері цієї діяльності (у широкому розумінні)…» (Грибан та ін., 2016: 78). Друге значення цього терміна стосується фізичної культури та суспільного життя загалом: «Спорт – це *одна з найбільш активних форм прояву фізичної культури в житті суспільства*, яка характеризується насамперед змагальною діяльністю, у якій певним чином оцінюються та порівнюються результати процесу фізичного виховання як окремих індивідуумів, так і цілих колективів» (Грибан та ін., 2016: 78).

Зауважимо, що в терміні «спорт» зафіксовані семи '*змагання*' і '*діяльність*', оскільки в обох значеннях йдеться про змагальну діяльність та активну форму вияву фізичної культури, яка також відображена у змагальній діяльності.

У «Sport Lexis Terms Explanatory Dictionary in English» подані близькі до зазначених вище дефініції, але першою є та, що містить сему англ. '*play*' (Švinks, 2011: 645). Зокрема, з покликанням на «Dictionary of the Sport and Exercise Sciences» (Anhsel, 1991) пояснено, що спорт – це англ. *organized play* ('*впорядкована гра*'): англ. «Sport is the *organized play* that is accompanied by physical exertion, guided by a formal structure, organized within the context of formal and explicit rules of behavior and procedures, and observed by spectators» (Anhsel, 1991: 143). Слушним є зауваження про те, що спорт пов'язаний із рухом, продуктивністю: англ. «Sport always contains *an externally observable performance or (artistic) movemen*t which can be attributed to personal ability being specifically improved (through training). Due to its simple testability, partly by means of objectified measurement (registering of the best performance as a record), sport functions as a means for personal confirmation and for social competition (sport competition)» (Haag, Haag, 2003: 472). Інші значення, які розкриваються в поясненні терміна «спорт», доволі широкі: англ. '*enjoyment of movement and play*' (укр. '*задоволення від руху і гри*'), '*striving for personal achievement and recognizing one's limits*' (укр. '*прагнення до особистих досягнень і визнання своїх меж*'), '*striving for prestige*' (укр. '*прагнення до престижу*') й ін. (Haag, Haag, 2003: 472).

Порівнявши дефініції лексеми *спорт,* які подані в словниках української та англійської мов, ми встановили, що для них спільним є значення '*змагальна діяльність*' та '*заняття фізичними вправами*'. Інші значення ('*задоволення*', '*відпочинок*', '*досягнення*' та ін.) є індивідуальними для кожної з мов.

Для встановлення когнітивної структури концепту *СПОРТ* у свідомості українського студентства проведено асоціативний експеримент. У дослідженні за власною згодою взяли участь 268 осіб (76 чоловічої статі й 192 – жіночої) віком 18–19 років: 141 здобувач / здобувачка вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та 127 здобувачів / здобувачок Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету.

Респондентам і респонденткам було запропоновано дати відповідь на запитання: «Назвіть, не обмірковуючи, асоціації (слова, словосполучення) до поняття *спорт»*. Отримано 1348 реакцій, які послугували матеріалом дослідження. Обробляючи дані, ми враховували всі асоціації, зокрема й одиничні (індивідуальні). Також розмежовано реакції студентів / студенток факультету фізичної культури (Кам'янець-Подільський національний

університет імені Івана Огієнка), які займаються різними видами спорту, мають відповідні знання і навички; здобувачів / здобувачок неспеціальних факультетів / навчально-наукових інститутів (ННІ): історичного, природничого, спеціальної освіти, психології і соціальної роботи, іноземної філології; навчально-наукового інституту української філології та журналістики (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка), Навчально-наукового інституту права (Державний податковий університет).

Отримані дані асоціативного експерименту систематизовано і скласифіковано в кілька тематичних груп, що дало змогу встановити найтиповіші реакції, які формують асоціативне поле концепту *СПОРТ*. Зокрема, виділено такі групи: «Змагальна діяльність (види змагань, спортивні нагороди, відзнаки)», «Види спорту», «Тренувальний процес і пов'язані з ним фізичні вправи», «Учасники / учасниці (спортсмени / спортсменки, тренери / тренерки й ін.)», «Спортивні споруди (місце проведення змагань, тренувань)», «Спортивні снаряди», «Спортивне спорядження, одяг, взуття», «Фізичні та психічні якості, які розвивають заняття спортом», «Фізичні та психічні стани, які викликані заняттям спортом», «Здоров'я, здоровий спосіб життя, здоровий вигляд». За межі груп винесено одиничні (індивідуальні) реакції на слово-стимул *спорт*, які не завжди піддаються інтерпретуванню.

Як засвідчили дані асоціативного експерименту, від 64 студентів / студенток (28 чол. і 36 жін.) факультету фізичної культури було отримано загалом 326 реакцій на слово-стимул *спорт*. Встановлено, що кількісно переважають такі тематичні групи: «Види спорту» (загалом 77 реакцій – 23,6%); «Фізичні та психічні якості, які розвивають заняття спортом» (61 реакція – 18,7%); «Тренувальний процес і пов'язані з ним фізичні вправи» (57 реакцій – 17,5%); «Здоров'я, здоровий спосіб життя, здоровий вигляд» (43 реакції – 13,2%); «Змагальна діяльність (види змагань, спортивні нагороди, відзнаки)» (40 реакцій – 12,3%). Припускаємо, що така велика кількість реакцій у трьох перших групах є невипадковою, оскільки у свідомості студентів / студенток факультету фізичної культури спорт асоціюється насамперед із різними видами спортивної діяльності, розвитком фізичних і психічних якостей, тренувальним процесом, що властиво майбутнім учителям фізичної культури й тренерам. Також актуальним для них є уявлення про спорт як змагальну діяльність і важливість його впливу на стан здоров'я людини. Щодо останнього твердження, то ми спостерегли, що кількість чоловічих і жіночих реакцій була подібна (18 чол., 21 жін.), але коли йшлося про *змагання,* кількість чоловічих реакцій переважала (15 чол. і 9 жін.).

Інші тематичні групи охоплюють значно меншу кількість реакцій: «Спортивні снаряди» (15 реакцій – 4,6%); «Фізичні та психічні стани, які викликані заняттям спортом» (12 реакцій – 3,7%); «Учасники / учасниці (спортсмени / спортсменки, тренери / тренерки й ін.)» (12 реакцій – 3,7%); «Спортивні споруди (місце проведення змагань, тренувань)» (7 реакцій – 2,1%); «Спортивне спорядження, одяг, взуття» (2 реакції – 0,6%).

Ми не виявили загалом істотних гендерних відмінностей у сприйнятті концепту *СПОРТ* студентами й студентками, які навчаються на факультеті фізичної культури. Зокрема, і чоловіки, і жінки майже з однаковою кількістю називали реакції: *здоров'я* (18 чол., 21 жін.), *сила* (11 чол., 11 жін.), *біг* (9 чол., 9 жін.), *травми* (7 чол. і 5 жін.), *витривалість* (6 чол., 4 жін.), *швидкість* (3 чол., 3 жін.), *бокс* (3 чол., 3 жін.). Однак помітили кілька виразних характеристик: 1) домінувальними для чоловіків були реакції *тренування* (14 чол., 7 жін.), *змагання* (15 чол., 9 жін.); 2) жінки надали перевагу асоціаціям *фізичні вправи* (5 жін., чол. реакції відсутні), футбол (6 чол., 12 жін.); 3) чоловіки називали більше видів змагальної діяльності; 4) жінки акцентували на фізичних і психологічних якостях спортсмена / спортсменки.

Отримані під час експерименту асоціації ми порівняли з тлумаченням лексеми *спорт* у словниках. Вважаємо, що проаналізовані реакції на слово-стимул *спорт* здебільшого відповідають словниковим дефініціям, зокрема й термінологічним. Окрім того, студенти й студентки факультету фізичної культури мають відповідні набуті знання з галузі спорту та сформовані навички тренувального процесу, що, безумовно, позначилося на сприйнятті концепту СПОРТ та засобах його вербалізації. Одиничні асоціації-реакції студентів-спортсменів (*протеїни, планування, красиві моменти, лінь, бажання, дорога, гроші*) є різними й відображають індивідуальні особливості їхньої мовної свідомості.

Під час асоціативного експерименту також отримано 1022 реакції на слово-стимул *спорт* від 200 студентів / студенток (48 чол. і 152 жін.) неспеціальних факультетів / ННІ. Спорт для них не є видом професійної діяльності, хоча згідно з навчальним планом фізичне виховання викладається як освітній компонент на першому курсі університету.

Асоціації-реакції здобувачів / здобувачок неспеціальних факультетів / ННІ засвідчили, що

кількісно переважальною для них є тематична група: «Змагальна діяльність (види змагань, спортивні нагороди, відзнаки)» (295 реакцій – 28,8%), перевагу надано асоціації *медалі* (94 реакції). Ці дані істотно відрізняються від реакцій студентів факультету фізичної культури, для яких важливими є самі змагання та участь у них (вони подали лише 3 реакції щодо нагород переможцям). Інші асоціації репрезентовано в тематичних групах: «Види спорту» (218 реакцій – 21,3%); «Тренувальний процес і пов'язані з ним фізичні вправи» (115 реакцій – 11,3%); «Фізичні та психічні якості, які розвивають заняття спортом» (99 реакцій – 9,7%); «Здоров'я, здоровий спосіб життя, здоровий вигляд» (98 реакцій – 9,6%); «Спортивні споруди (місце проведення змагань, тренувань)» (71 реакція – 6,9%). Значно меншими за кількістю були реакції тематичних груп: «Спортивні снаряди» (47 реакцій – 4,6%); «Учасники / учасниці (спортсмени / спортсменки, тренери / тренерки й ін.)» (44 реакції – 4,3%); «Фізичні та психічні стани, які викликані заняттям спортом» (24 реакції – 2,4%); «Спортивне спорядження, одяг, взуття» (11 реакцій – 1,1%).

Як засвідчили дані проведеного експерименту, шість тематичних груп реакцій студентів / студенток неспеціальних факультетів / ННІ виявилися значними за кількістю, у здобувачів / здобувачок факультету фізичної культури таких груп було п'ять. На нашу думку, це зумовлено значною кількістю учасників експерименту, різними спеціальностями, які вони опановують, а також тим, що студенти / студентки неспеціальних факультетів не зосереджені на конкретній спортивній діяльності. Припускаємо, деякі реакції на слово-стимул *спорт* можуть виникати під впливом традиційного для суспільства уявлення про спорт як запоруку здоров'я: «Спорт – запорука здоров'я і краси», «Спорт – запорука здоров'я і життєвого успіху», «В здоровому тілі – здоровий дух». Тому значною була кількість асоціацій *здоров'я* (19 чол., 67 жін.), *здорового способу життя* (5 чол., 6 жін.), *здорового тіла* (1 чол., жін. реакція відсутня). Реакції, які стосуються тренувального процесу: *біг* (11 чол., 43 жін.), *тренування* (12 чол., 18 жін.), *стрибки* (4 чол., 15 жін.), можливо, зумовлені тим, що студенти / студентки обирають фізичні вправи, які покращують їхнє здоров'я, або вважають їх такими («Біг корисний для здоров'я»).

Крім того, здобувачі / здобувачки неспеціальних факультетів часто є не учасниками змагань, а глядачами, прихильниками якогось спортсмена або фанатами певного спортивного клубу. Підтверджує це й значна кількість реакцій – назв видів спорту: *футбол* (14 чол., 28 жін.), *волейбол* (8 чол., 21 жін.), *баскетбол* (11 чол., 15 жін.). Однак жінки називали набагато більше різних видів спорту ніж чоловіки, додаючи не лише так звані традиційні «жіночі» спортивні заняття як *художня гімнастика, фітнес*, а й раніше нетипові для них, але популярні сьогодні, наприклад: *плавання, греко-римська боротьба, бокс* й ін. Також частотними виявилися асоціації-реакції, які пов'язані з учасниками спортивної діяльності, а саме *тренер, спортсмен:* представлено 40 жіночих реакцій проти лише 4 чоловічих. Жінки вважають важливими місце тренувань і проведення змагань: *спортивний зал* (41 реакція), *стадіон* (8 реакцій). Чоловіки щодо цього назвали лише 13 реакцій. Отож для студентів / студенток неспеціальних факультетів / ННІ важливими є зовнішні показники спортивної діяльності та її результати – *перемога*, *медалі*, а також *учасники* цієї діяльності. Причому чоловіки здебільшого називали асоціації щодо змагань загалом та медалей як виду нагороди (хоча їх було менше). Натомість жінкам важливо було конкретизувати види змагань і нагород, підкреслити їх: *Олімпійські ігри*, *чемпіонат, перемога, кубок.* Індивідуальні реакції одиничні й різні за значенням: *команда*, *Міжнародний олімпійський комітет*, *Ліга чемпіонів*, *схуднення, моржування*, *балет*.

На основі даних асоціативного експерименту змодельовано структуру концепту *СПОРТ* у формі асоціативного поля. Ядром асоціативного поля є реакції *медалі, змагання*, *біг, сила, футбол.* Центром ядра – асоціат *здоров'я*. На нашу думку, це зумовлено тим, що традиційно спорт сприймають як можливість впливати позитивно на здоров'я. Асоціації, які утворюють ядро, майже повністю збігаються із словниковими дефініціями: спорт – це змагальна діяльність, результатом якої є перемоги, нагороди, медалі тощо. Очікуваними в ядрі концепту є реакції *сила, сила волі, сила духу,* які зафіксовані у свідомості українських студентів / студенток усіх факультетів та ННІ. Припускаємо, це зумовлено тим, що заняття спортом не лише зміцнює здоров'я людини, а й робить її фізично і духовно сильнішою. Приядерну зону формують асоціації-реакції *тренування, спортзал*, *перемога*, *травми, баскетбол, м'яч*, *тренер*, *волейбол*. Вони, на нашу думку, підтверджують традиційне розуміння спорту як діяльності, що передбачає тренувальний процес, присутність особи, яка тренує, різні види спорту та спортивні снаряди. Ближню периферію утворюють асоціації-реакції *спортсмен, кубок, нагороди, Олімпійські ігри, бокс*, *теніс* й ін. Одиничні реакції формують віддалену периферію асоціативного поля концепту *СПОРТ,* відо-

бражаючи його індивідуальне сприймання. Серед них є асоціати, у яких можна обґрунтувати зв'язок зі спортивною діяльністю, зокрема *лижі*, *ковзани, ключка, гантелі, шайба, кімоно*, *команда*, *суддя, суперництво, хобі*, *гроші*, *прибуток*, *успіх* та ін. Однак зафіксовано й такі реакції, які складно класифікувати й інтерпретувати, оскільки вони виявляють нетипові, особисті уявлення українських студентів / студенток про спорт: *війна, гори, сум, тиск*, *екологія, філософія, книга*, *клімат, їжа*.

Висновки. Отже, у мовній свідомості українського студентства концепт *СПОРТ* насамперед реалізується в значеннях: «здоров'я», «участь у змаганнях, перемоги, нагороди», «види спорту». Гендерний аспект є актуальним для студентів / студенток неспеціальних факультетів / ННІ: він відображає специфіку сприймання спорту чоловіками і жінками. Чоловіки переважно асоціюють спорт із тренувальним процесом і змагальною діяльністю, жінки – із видами спорту і місцем проведення тренувань. Для здобувачів / здобувачок факультету фізичної культури, які займаються спортом і вивчають спеціальні фахові дисципліни, гендерні показники мало продуктивні: для них загалом спорт пов'язаний із різними його видами, фізичними і психічними якостями, які розвивають заняття спортом, тренувальним процесом і фізичними вправами. Нетипові уявлення про спорт пов'язані з індивідуальними, не завжди усвідомленими, його характеристиками.

Подальше вивчення концепту СПОРТ не лише дасть більше інформації про особливості вербалізації концептів у сучасній українській мові, а й може мати практичне застосування у професійно орієнтованій підготовці майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту, а також у формуванні позитивного сприйняття спорту серед неспеціалістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. та голов. ред. Бусел В. Т. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Грибан Г. П., Бойко Д. В., Дзендзелюк Д. О. Термінологічний словник з фізичної культури і спорту. Житомир : Рута, 2016. 100 с.
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. Київ : Наукова думка, 2006. Т. 5. 702 с.
4. Мандич Т. М. Концептосфера спорт як спосіб структурування інформації у спортивному медійному просторі. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Т. 22 (1). С. 52–58.
5. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
6. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.
7. Ставицька Л. О. Гендер: мова, свідомість, комунікація. Київ : КММ, 2015. 438 с.
8. Хоменська І. В. Вербалізація концепту Україна в українському художньому дискурсі : дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 280 с.
9. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: енциклопедичний словник. Київ : АртЕк, 1998. 336 с.
10. Aitchison J. Words in the Mind : An Introduction to the Mental lexicon. Malden : A John Wiley & Sons, Ltd., Publication, 2012. 352 p.
11. Anhsel M. H. (Ed.) Dictionary of the Sport and Exercise Sciences. Illinois : Human Kinetics Books, 1991. 174 p.
12. Colley A., Berman E., Millingen L. Age and Gender Differences in Young People's perceptions of sport participants. *Journal of Applied Social Psychology*. 2005, 35 (7), pp. 1440–1454. URL : https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02178.x (дата звернення : 20.10.2025).
13. Collins A., Quillian M. Retrieval time from semantic memory. *Journal of verbal learning and verbal behaviour,* 1969. 8 (2), pp. 240–247. URL : https://doi.org/10.1016/S0022-5371(69)80069-1 (дата звернення : 21.10.2025).
14. Dervent F. An Examination of Conceptualization of Sport Metaphors. *Journal of Education and Training Studies.* 2016. 4 (4), pp. 259–268. URL : http://dx.doi.org/10.11114// jets.v4i4.1400 (дата звернення : 20.10.2025).
15. Dictionary.cambridge.org. [Website]. URL : https://salo.li/7D2abf2 (дата звернення : 08.11.2025).
16. Haag H., Haag G. (Eds.). Dictionary. Sport, Physical Education, Sport Science. Kiel : Institut für Sport und Sportwissenschaften, 2003. 768 p.
17. Online Etymology Dictionary. [Website]. URL : https://salo.li/60Cc8Af (дата звернення : 20.10.2025).
18. Oxford Learner's Dictionaries. [Website]. URL : https://salo.li/4FF5226 (дата звернення : 06.11.2025).
19. Ruchaud F., Chalabaeva A., Fontayne P. Social Judgment, Sport and Gender: A Cognitive Asymmetry? *In Movement & Sport Science (Science & Motricité)*. 2017. N. 96, pp. 43–50. URL : https://doi.org/10.1051/sm/2017009 (дата звернення : 19.10.2025).
20. Švinks U. Sport Lexis Terms Explanatory Dictionary in English. Riga : LSPA, 2011. 788 p. URL : https://salo.li/d7308c4 (дата звернення : 21.10.2025).

REFERENCES

1. Busel V. T. (Ed.) (2005) Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin : Perun. 1728 s. [in Ukrainian].
2. Hryban H. P., Boiko, D. V., Dzendzeliuk D. O. (2016) Terminolohichnyi slovnyk z fizychnoi kultury i sportu [Physical Culture and Sports Dictionary]. Zhytomyr : Ruta. 100 s. [in Ukrainian].

3. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Uktainian language] : u 7 t. (2006) T. 5. Kyiv : Naukova dumka. 702 s.[in Ukrainian].

4. Mandych T. M. (2022) Kontseptosfera sport yak sposib strukturuvannia informatsii u sportyvnomu mediinomu prostori [The conceptual sphere of sport as a way of structuring information in sports media space]. Zakarpatski filolohichni studii. 22 (1). 52–58. [in Ukrainian].

5. Martyniuk A. P. (2011) Slovnyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi linhvistyky [Dictionary of basic terms of cognitive-discursive linguistics]. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina, 196 s. [in Ukrainian].

6. Slovnyk ukrainskoi movy [Ukrainian language dictionary] : v 11 t. (1978) T. 9. Kyiv : Naukova dumka. 916 s. [in Ukrainian].

7. Stavytska L. O. (2015) Hender : mova, svidomist, komunikatsiia [Gender: language, consciousness, communication]. Kyiv : KMM. 438 s. [in Ukrainian].

8. Khomenska I. V. (2016) Verbalizatsiia kontseptu Ukraina v ukrainskomu khudozhnomu dyskursi [Verbalization of the concept UKRAINE in the Ukrainian art discourse] : dys. kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv. 280 s. [in Ukrainian].

9. Shtern I. B. (1998) Vybrani topiky ta leksykon suchasnoi linhvistyky : entsyklopedychnyi slovnyk [Selected topics and lexicon of modern linguistics]. Kyiv : ArtEk. 336 s. [in Ukrainian].

10. Aitchison J. (2012) Words in the Mind: An Introduction to the Mental lexicon. Malden A John Wiley & Sons, Ltd., Publication. 352 p.

11. Anhsel M. H. (Eds.) (1991) Dictionary of the Sport and Exercise Sciences. Illinois : Human Kinetics Books. 174 p.

12. Colley A., Berman E., Millingen L. (2005) Age and Gender Differences in Young People's perceptions of sport participants. Journal of Applied Social Psychology, 35 (7). 1440–1454. URL: https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02178.x

13. Collins A., Quillian M. (1969) Retrieval time from semantic memory. Journal of verbal learning and verbal behaviour, 8 (2). 240–247. URL: https://doi.org/10.1016/S0022-5371(69)80069-1

14. Dervent F. (2016) An Examination of Conceptualization of Sport Metaphors. Journal of Education and Training Studies, 4. 259–268. URL: http://dx.doi.org/10.11114// jets.v4i4.1400

15. Dictionary.cambridge.org. [Website]. URL: https://salo.li/7D2abf2

16. Haag H., Haag G. (Eds.). (2003) Dictionary. Sport, Physical Education, Sport Science. Kiel : Institut für Sport und Sportwissenschaften.

17. Online Etymology Dictionary. [Website]. URL: https://salo.li/60Cc8Af

18. Oxford Learner's Dictionaries. [Website]. URL: https://salo.li/4FF5226

19. Pavliuk, A., Rohach, O., Sheludchenko, S., Yefremova, N., Boichuk, V. (2022) Structural and derivational parameters of the sports terminology. Research trends in Modern Linguistics and Literature, 5 (22). 43–50. URL: https://salo.li/91FA304

21. Švinks U. (2011) Sport Lexis Terms Explanatory Dictionary in English. Riga : LSPA. 788 p. URL: https://salo.li/d7308c4

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.12.2025
Дата публікації: 30.12.2025